

-๒-

บทธรรมครั้งแรก

การเสาะแสวงหาครูบาอาจารย์ของท่านอาจารย์นั้น ท่านได้เสาะหามาก แต่ผลสุดท้ายท่านก็ได้ท่านพระอาจารย์มั่นมาเป็นครูอาจารย์ ท่านได้เทศน์ไว้ว่า

“...การที่เสาะแสวงหาครูหาอาจารย์ที่เป็นที่แน่ใจและปรากฏเป็นความอบอุ่นขึ้นมาภายในตนนั้นเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เสาะแสวงเสียแทบล้มแทบตาย ดีไม่ดีไม่เจอเลยล้มเหลวไปเฉยๆ ต่อหน้าต่อตาเรา เพราะสิ่งตอบแทนความมุ่งหวังของเราความมุ่งหมายของเราไม่มี ถึงมีเราก็ไม่พบไม่เจอท่านเสีย ผลประโยชน์นี้ก็ล้มเหลวไปได้ ดังที่ผมได้เคยพูดเสมอว่า เสาะแสวงหาครูหาอาจารย์นั้น ผมน่าจะเสาะแสวงหามากต่อมาก เพราะเราไม่ได้ตั้งความมุ่งหมายไว้อย่างธรรมดาๆ แม้จะตัวเท่าหนูนี้ก็ตาม การตั้งความมุ่งหมายไว้ภายในใจนี้ตั้งไว้อย่างสูงสุดทีเดียว คือวิมุตติหลุดพ้นเท่านั้น...”

(แสงโลก แสงธรรม หน้า ๑๘๔)

“...ผมนี้จะว่านักล่าอาจารย์ก็ถูก มันเข้าหมด ทั้งปริยัติ ทั้งปฏิบัติ เพราะฉะนั้นถึงพูดได้ เรื่องปริยัติก็พูดได้เรื่องปฏิบัติก็พูดได้ เพราะเคยเข้าเคยอยู่ทั้งนั้น ไม่ว่าจะวัดราษฎร์วัดหลวงอะไร วัดใหญ่วัดน้อย ได้ไปอยู่หมดก็รู้ซิ ออกมาทางปากก็เหมือนกันสำนักไหนผมก็ไป ครูบาอาจารย์ยังมีชื่อโด่งดังเท่าไรยังบุกเข้าไป...”

(แสงโลก แสงธรรม หน้า ๓๙๐)

เมื่อได้พบท่านพระอาจารย์มั่นครั้งแรก และได้ฟังบทธรรมจากท่านพระอาจารย์มั่นครั้งแรก ก็เกิดความเชื่อเลื่อมใสทันที เรื่องนี้ท่านได้เล่าไว้ดังนี้

ได้อยู่กับท่านพระอาจารย์มั่น (ในพรรษาที่ ๙)

“...การจากนครราชสีมามาจังหวัดอุดรคราวันนี้ จุดประสงค์ก็เพื่อจะมาให้ท่านท่านพระอาจารย์มั่นซึ่งจำพรรษาอยู่ที่วัดป่าโนนนิเวศน์ อุดรธานี แต่ก็มาไม่ทันท่าน เพราะท่านถูกนิมนต์ไปจังหวัดสกลนครเสียก่อน จึงเลยไปพักอยู่ที่วัดทุ่งสว่าง จังหวัด

หนองคาย ประมาณสามเดือนกว่า พอถึงเดือนพฤษภาคม ๒๕๔๕ (พรรษาที่ ๙) ก็ออกเดินทางจากหนองคายไปจังหวัดสกลนคร และเดินทางต่อไปถึงวัดท่านพระอาจารย์มั่นที่ตั้งอยู่บ้านโคก ตำบลตองโขบ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร พอไปถึงวัดพบท่านกำลังเดินจงกรมอยู่เวลาโพล้เพล้ (จวนมืด) ท่านก็ถามว่า “ใครมา” ก็กราบเรียนถวายท่าน จากนั้นท่านก็ออกจากทางจงกรมขึ้นไปบนศาลา เพราะท่านพักอยู่ในห้องบนศาลานั้น ท่านก็ทักทายปราศรัยด้วยความเมตตาและเอ็นดูคนที่แสนโง่ไปหาท่าน...”

(แว่นดวงใจ หน้า ๒๒๔)

ท่านอาจารย์ได้เล่าว่าเป็นจังหวะเหมาะพอดีที่ท่านจะได้อยู่กับหลวงปู่มั่น

“... พอไปถึงหลวงปู่มั่นเท่านั้นละ ไม่อยากได้ยินเลยคำที่ว่าที่นี่เต็มแล้ว รับไม่ได้แล้ว กลัวว่าหัวอกจะแตก ถึงขนาดนั้น เรายังไม่ลืมนะ คำพูดของท่าน คำนั้นเป็นสด ๆ ร้อน ๆ ว่า ‘นี่พอดีนะนี่ เมื่อวานนี้ท่านเนตรไปจากนี้ แล้ววันนี้ท่านมหากีมา ไม่นั่นก็ไม่ได้อยู่ กุฏิไม่ว่าง’ นั่นฟังซิ ท่านพูด อู๋ย มันเสียจะตาย เข้าถึงหัวดับโน่นนะ ทั้ง ๆ ที่ได้ได้อยู่อยู่นะ ฟังซิ...”

(ความลึกลับซบซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๓๔๐)

“...และท่าน (พระอาจารย์มั่น) ได้แสดงธรรมให้ฟัง ในบทธรรมที่ท่านแสดงให้ฟังในคืนวันที่ไปถึงที่แรกนั้น จะนำใจความย่อเท่าที่จำได้มาเล่าให้ท่านผู้ฟังทราบและเป็นบทธรรมที่ฝังลึกอยู่ในใจจนบัดนี้ว่า ‘ท่านมหากีนับว่าเรียนมาพอสมควร จนปรากฏนามเป็นมหา ผมจะพูดธรรมให้ฟังเพื่อเป็นข้อคิด แต่อย่าเข้าใจว่าผมประมาทธรรมของพระพุทธเจ้านะ เวลานี้ธรรมที่ท่านเรียนมาได้มากได้น้อย ยังไม่อำนวยประโยชน์ให้ท่านสมภูมิที่เป็นเปรียญ นอกจากจะเป็นอุปสรรคต่อการภาวนาของท่านในเวลานี้เท่านั้น เพราะท่านจะอดเป็นกังวลและนำธรรมที่เรียนมานั้นเข้ามาเทียบเคียงไม่ได้ในขณะที่ทำใจให้สงบ

ดังนั้นเพื่อความสะดวกในเวลาจะทำความสงบให้แก้ไข ขอให้ท่านที่จะทำใจให้สงบยกภูเขาไว้ก่อนในบรรดาธรรมที่ท่านได้เรียนมา ต่อเมื่อถึงกาลที่ธรรมซึ่งท่านเรียนมาจะเข้ามาช่วยสนับสนุนให้ท่านได้รับประโยชน์มากขึ้นแล้ว ธรรมที่เรียนมาทั้งหมดจะวิ่งเข้ามาประสานกันกับทางด้านปฏิบัติ และกลมกลืนกันได้อย่างสนิท ทั้งเป็นธรรมแบบพิมพ์ ซึ่งเราควรจะพยายามปรับปรุงจิตใจให้เป็นไปตามนั้น แต่เวลานี้ผมยังไม่

อยากจะให้ท่านเป็นอารมณ์กับธรรมที่ท่านเล่าเรียนมา อย่างไรก็ตามจิตจะสงบลงได้หรือจะใช้ปัญญาคิดค้นในขั้นนี้ ก็ขอให้ท่านทำอยู่ในวงกายนี้ก่อน เพราะธรรมในตำราที่ท่านชี้เข้ามาในขั้นนี้ทั้งนั้น แต่หลักฐานของจิตยังไม่มี จึงไม่สามารถนำธรรมที่เรียนมาจากตำรานั้นเข้ามาเป็นประโยชน์แก่ตนได้ และยิ่งจะกลายเป็นสัญญาอารมณ์คาดคะเนไปที่อื่น จนกลายเป็นคนไม่มีหลัก เพราะจิตติดปริยัติในลักษณะไม่ใช่ทางของพระพุทธเจ้า ขอให้ท่านนำธรรมที่ผมพูดให้ฟังไปคิดดู ถ้าท่านตั้งใจปฏิบัติไม่ทอดทิ้ง วันหนึ่งข้างหน้าธรรมที่กล่าวนี้จะประทับใจท่านแน่นอน...”

(แว่นดวงใจ หน้า ๒๒๔-๒๒๕)

หายสงสัยเรื่องมรรคผลนิพพาน

“...เรารู้สึกเกิดความเชื่อเลื่อมใสท่านทันทีที่ได้เห็นองค์ของท่านชัดเจนในคืนวันนั้น เพราะทั้งความเชื่อในธรรมที่ท่านเมตตาแสดงให้ฟัง และท่านก็อนุเคราะห์รับไว้ให้อยู่ในสำนักของท่านตลอดมา เราก็ออยู่กับท่านด้วยความพอใจจนบอกไม่ถูก แต่อยู่ด้วยความโปร่งอย่างบอกไม่ถูกอีกเหมือนกัน เฉพาะองค์ท่านรู้สึกมีเมตตาธรรมอนุเคราะห์ทุกครั้งที่เราเข้าไปหา”

(แว่นดวงใจ หน้า ๒๒๕)

“... ท่านชี้แจงแสดงเรื่องอะไร ไม่ว่าจะดูท่านทางตาฟังท่านทางหู อะไรไม่มีคลาดมีเคลื่อนจากหลักธรรมหลักวินัย พูดอะไรตรงไปตรงมาเป้งๆ ใจออกอุทานว่า โอโห นี่ละอาจารย์ของเรา การแสดงเรื่องมรรคผลนิพพานไม่รู้ท่านเอามาจากไหน ไม่ได้มีคำว่าเป็นจะ-เห็นจะ เพราะถอดออกมาจากใจท่านแท้ๆ ที่ท่านรู้ท่านเห็นท่านปฏิบัติมาอย่างไร เหมือนอย่างว่านี่น่าๆ อยู่อย่างนั้น เห็นหรือไม่เห็น รู้หรือไม่รู้ นี่นามรรคผลนิพพานอยู่ที่ไหน อยู่ที่นี้ๆ จิตมันก็ฝังลึกฝังจริงๆ เหมือนกับทำทนายอยู่ตลอดเวลา ในการแสดงด้วย ทำทนายความจริงจังของท่าน ทำทนายด้วยความจริงของธรรมด้วย

ความจริงจังของท่านก็หมายถึงท่านเป็นผู้รู้ผู้เห็นเอง ไม่ใช่ผู้อื่นผู้ใดเป็นผู้เห็นแล้วท่านหยิบยืมมาพูดมาเทศน์ให้เราฟัง ท่านเป็นผู้รู้เองเห็นเองในธรรมทั้งหลาย เวลา มาแสดงให้เราฟังจึงถึงใจ พอเข้าถึงใจแล้วที่นี้เราจะจริงไหม มรรคผลนิพพานจะสงสัยอีกไหมที่นี้ ไม่มีทางสงสัย หหมดแล้ว เรื่องมรรคผลนิพพานยังมีอยู่หรือไม่ นั่น เป็นอันว่าหมดปัญหาแล้วโดยประการทั้งปวง ไม่มีเหลืออยู่แม้เปอร์เซ็นต์เดียวเลย เชื่อแน่ว่า

มรรคผลนิพพานมีอยู่ร้อยเปอร์เซ็นต์ เอาละที่นี่เราย้อนมาถามตัวเองว่า จะจริงไหม จริงซี ไม่จริงให้ตายเสีย อย่าอยู่หนักศาสนาและหนักแผ่นดินต่อไป ตั้งแต่บัดนั้นมาก็ พัดกันใหญ่เลย...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๑๒๐-๑๒๑)

“...จากนั้นมาก็ตั้งสัจอธิษฐาน หากว่าท่านยังมีชีวิตอยู่ตราบไฉแล้วเราจะไม่หนี จากท่าน จนกระทั่งวันท่านล่วงไปหรือเราล่วงไป แต่การไปเที่ยวเพื่อประกอบความ พากเพียรตามกาลเวลานั้นขอไปตามธรรมดา แต่ถือท่านเป็นหลัก เหมือนกับที่บ้าน เรือนอยู่กับท่าน ไปที่ไหนต้องกลับมาหาท่าน...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๖๑)

สุบินนิมิตอีกครั้ง

“... ความฝันเราก็ไม่ลืม ความฝันนี้ก็เคยเล่าให้หมู่เพื่อนฟังแล้ว แต่ก็รู้สึกว่ามัน ดูดดื่มพอให้พูดได้อีก ไปอยู่กับท่าน พอตั้งสัจอธิษฐานแล้วด้วยความลงใจของเรา เชื้อ ต่อท่านเต็มเม็ดเต็มหน่วยหาที่แย้งไม่ได้ ไม่ว่าท่านจะแสดงออกมาภายนอกภายใน ตรงกับหลักธรรมหลักวินัยเป้งๆ ไม่มีอ้อมค้อม จึงได้ปลงใจอธิษฐานว่าจะอยู่กับท่าน หากว่าท่านยังมีชีวิตอยู่จนกระทั่งปานนี้ผมก็ยังไม่หนี ผมต้องอยู่กับท่าน แต่การไป เที่ยวที่นั่นที่นี้ก็เป็นธรรมดาที่ตั้งใจไว้

ไปอยู่กับท่านได้ประมาณสัก ๔-๕ คืนเท่านั้นกระมัง ความฝันนี้ก็เป็นความฝัน เรื่องอัศจรรย์เหมือนกัน ฝันว่าได้สะพายบาตร แบกกลด ครองผ้าด้วยดีไปตามทางอัน รกชฎ สองฟากทางแยกไปไหนไม่ได้มีแต่ชวากแต่หนามเต็มไปหมด นอกจากจะ พยายามไปตามทางที่เป็นเพียงด่านๆ ไปอย่างนั้นแหละ รกรู้งรัง หากพอรู้เงื่อนไขพอเป็น แฉวทางไป พอไปถึงที่แห่งหนึ่งก็มีกอไผ่หนาๆ ล้มทับขวางทางไว้ หากทางไปไม่ได้ จะ ไปทางไหนก็ไปไม่ได้ มองดูสองฟากทางก็ไม่มีทางไป เอ นี่เราจะไปยังไงนา เสาะที่นั่น เสาะที่นี้ไปก็เลยเห็นช่อง ช่องที่ทางเดินไปตรงนั้นแหละ เป็นช่องนิดหน่อยพอที่จะ บิ๊กบีนไปให้หลวมตัวกับบาตรลูกหนึ่ง พอไปได้

เมื่อไม่มีทางไปจริง ๆ ก็เปลื้องจีวรออก มันขัดขนาดนั้นนะความฝัน เหมือนเรา ไม่ได้ฝัน เปลื้องจีวรออกพับเก็บอย่างที่เรพับเก็บเอามาวางนี้แล เอาบาตรออกจากบ่า เจ้าของก็คืบคลานไปแล้วก็ตั้งสายบาตรไปด้วย กลดก็ตั้งไปไว้ที่พอเอื้อมถึง พอบีนไป

ได้ก็ลากบาตรไปด้วยลากกลดไปด้วยแล้วก็ดึงจิวรไปด้วย บินไปอยู่อย่างนั้นแหละ ยากแสนยาก พยายามบิบบินกันอยู่นั้นเป็นเวลานาน พอตีเจ้าของก็พันไปได้ เตียวก็ค่อยดึงบาตรไป บาตรก็พันไปได้ แล้วก็ดึงกลดไป กลดก็พันไปได้ พยายามดึงจิวรไป จิวรก็พันไปได้ พอพันไปได้หมดแล้วก็ครองผ้า มันขัดขนาดนั้นนะความฝืน ครองจิวรแล้วก็สะพายบาตร นึกในใจว่าเราไปได้ละที่นี้ ก็ไปตามด่านนั้นแหละ ทางรกมาก พอไปประมาณสัก ๑ เส้นเท่านั้น สะพายบาตร แบกกกลด ครองจิวรไป

ตามองไปข้างหน้าเป็นที่เว้งว่างหมด คือข้างหน้าเป็นมหาสมุทร มองไปฝั่งโน้นไม่มี เห็นแต่ฝั่งที่เจ้าของยืนอยู่เท่านั้น และมองเห็นเกาะหนึ่งอยู่โน้น ไกลมาก มองสุดท้ายตาก็มองเห็นเป็นเกาะดำ ๆ นี้แหละ นี้เราจะไปเกาะนั้น พอเดินลงไปฝั่งนั้น เรือไม่ทราบมาจากไหน เราก็ไม่ได้กำหนดว่าเรือยนต์เรือแจวเรือพายอะไร เรือมาเทียบฝั่ง เราก็ขึ้นนั่งเรือ คนขับเรือเขาก็ไม่ได้พูดอะไรกับเรา พอลงไปนั่งเรือแล้วก็เอาบาตรเอาอะไรลงวางบนเรือ เรือก็บึ่งพาไปโน้นเลยนะโดยไม่ต้องบอก มันอะไรก็ไม่ทราบ บึ่ง ๆ ๆ ไปโน้นเลย ไม่รู้สึกว่ามีภัยมีอันตรายมีคลื่นอะไรทั้งนั้นแหละ ไปแบบเงียบ ๆ ครูเดียวเท่านั้นก็ถึงเพราะเป็นความฝืนนี่

พอไปถึงเกาะนั้นแล้วเราก็ขึ้นของออกจากเรือแล้วขึ้นบนฝั่ง เรือก็หายไปเลย เราไม่ได้พูดกันสักคำเดียวกับคนขับเรือ เราก็สะพายบาตรขึ้นไปบนเกาะนั้น พอปีนเขาขึ้นไป ๆ ก็ไปเห็นท่านอาจารย์มั่นกำลังนั่งอยู่บนเขาบนเตียงเล็ก ๆ กำลังนั่งตำหมากจ็อก ๆ อยู่ พร้อมกับมองมาดูเราที่กำลังปีนเขาขึ้นไปหาท่าน ‘อ้าว ท่านมามาได้อย่างไรนี้ ทางสายนี้ใครมาได้เมื่อไหร่ ท่านมามาได้อย่างไรกัน’ ‘กระผมนั่งเรือมา ขึ้นเรือมา’ ‘ไอ้โฮ ทางนี้มันมายากนา ใคร ๆ ไม่กล้าเสี่ยงตายมากันหรอก เอ้า ถ้าอย่างนั้นตำหมากให้หน่อย’ ท่านก็ยื่นตะบันหมากให้ เราก็ตำจ็อก ๆ ๆ ได้ ๒-๓ จ็อกเลยรู้สึกตัวตื่น แหมเสียใจมาก อยากจะฝืนต่อไปอีกให้จบเรื่องค่อยตื่นก็ยังดี...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๖๑-๖๒)

ปรีชาครูอาจารย์

“...พอตื่นเช้ามาก็เลยไปเล่าความฝันให้ท่านฟัง ท่านพูดท่านยัยได้ดีมาก ‘เอ้อ ที่ฝันนี้เป็นมงคลอย่างยิ่งแล้วนะ นี่เป็นแบบเป็นฉบับในปฏิปทาของท่านไม่เคยคลื่อนคลาดนะ ให้ท่านดำเนินตามปฏิปทาที่ท่านฝันนี้ เบื้องต้นจะยากลำบากที่สุดนะ’ ท่านว่าอย่างนั้น ‘ท่านต้องเอาให้ดี ท่านอย่าท้อถอย เบื้องต้นนี้ลำบาก ดูท่านลอดกอไผ่มาทั้งกอ นั้น

แหละลำบากมากตรงนั้น เอาให้ตื้ออย่าถอยหลังเป็นอันขาด พอพ้นจากนั้นไปแล้ว ก็วิ่ง
ว่างไปได้สบายจนถึงเกาะ' ท่านว่าอย่างนั้น 'อันนั้นไม่ยาก ตรงนี้ตรงยากนา'

เราฟัง เราฟังจริงๆ นี่มันถึงใจๆ เป็นกับตายท่านอย่าถอยตรงนี้ ครั้งแรกนี้ยาก
ที่สุด พอติดกับตอนจิตเจริญจิตเสื่อม ตอนนั้นแหละมันยากจนจะเอาหัวฟาดใส่ภูเขาไป
โน้นแน่ะ มันโมโห เจริญแล้วก็เสื่อมๆ ท่านก็แนะไว้อย่างนั้น 'พอพ้นจากนี้แล้วท่านจะ
ไปด้วยความสะดวกสบายไม่มีอุปสรรคอันใดเลย มีเท่านั้นแหละ เบื้องต้นเอาให้ตื้ออย่า
ถอยนะ' ท่านว่าอย่างนี้ 'ถ้าถอยตรงนี้ไปไม่ได้แน่ เอ้า เป็นก็เป็น ตายก็ตาย ฟาดมันให้
ได้ตรงนั้นนะ ในนิมิตบอกแล้วว่าไปได้แน่ มันจะยากแค่ไหน มันก็ไปได้แน่ อย่าถอยนะ' จำ
ได้ฝังใจ ตีใจพอใจ ถึงได้ดำเนินตามนั้นเรื่อยมา..."

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๖๒-๖๓)

ท่านพระอาจารย์มั่นให้กำลังใจ

"...กลางวันวันหนึ่งซึ่งเราไปถึงใหม่ ๆ กำลังกลัวท่านเป็นกำลัง เผอิญเอนกายลง
เลยเคลิ้มหลับไป ขณะที่เคลิ้มหลับไปนั้นปรากฏว่าท่านมาดุใหญ่ ว่า 'ท่านมานอน
เหมือนหมอยู่นทำไมที่นี่ เพราะที่นี้มีไข้โรงเลี้ยงหมู ผมจึงไม่ส่งเสริมพระที่มาเรียนวิชา
หมู เตี้ยวัดนี้ก็จะกลายเป็นโรงเลี้ยงหมูไป ดังนี้' เสียงท่านเป็นเสียงตะโกนดุด่าขู่เชิญให้
เรากลับเสียด้วย จึงสะดุ้งตื่นทั้งหลับ และโผล่หน้าออกมาประต้อมองหาท่าน ทั้งตัวสั่นใจ
สั่นแทบเป็นบ้าไปในขณะนั้น เพราะปกติก็กลัวท่านแทบตั้งตัวไม่ติดอยู่แล้ว แต่บังคับ
ตนอยู่กับท่านด้วยเหตุผลที่เห็นว่าชอบธรรมเท่านั้น แลผมท่านยังนำยาปราบหมูมารอก
เข้าอีก นึกว่าสลบไปในเวลานั้น พอโผล่หน้าออกมามองโน้นมองนี้ไม่เห็นท่านมายืนอยู่
ตามที่ปรากฏ จึงค่อยมีลมหายใจขึ้นมาบ้าง

พอได้โอกาสจึงไปกราบเรียนความเป็นไปถวายท่าน ท่านก็เป็นอุบาย
ปลอบโยนดีมาก แต่เราคิดว่าไม่ค่อยดีนักในบางตอนซึ่งอาจทำให้คนนอนใจประมาท
เมื่อได้รับคำปลอบโยนที่เคลือบด้วยน้ำตาลเช่นนั้น ท่านอธิบายนิมิตให้ฟังว่า 'เรามาหา
ครูอาจารย์ใหม่ๆ ประกอบกับมีความระวังตั้งใจมาก เวลาหลับไปทำให้คิดและฝันไป
อย่างนั้นเอง ที่ท่านไปดุว่าเราเหมือนหมูนั้น เป็นอุบายของพระธรรมท่านไปเตือน ไม่
ให้เรานำลัทธินิสัยของหมูมาใช้ในวงของพระและพระศาสนา โดยมากคนเราไม่ค่อย
คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ของตัวเองว่ามีคุณค่าเพียงไร เวลาอยากทำอะไรทำตามใจชอบ ไม่
คำนึงถึงความผิดถูกชั่วดี จึงเป็นมนุษย์เต็มภูมิได้ยาก ที่โบราณท่านว่ามนุษย์ขาดตาตั้ง

ตาชั่งไม่เต็มบาทนั้น คือไม่เต็มตามภูมิของมนุษย์นั่นเอง เพราะเหตุแห่งความไม่รู้ลึก
ตัวว่าเป็นมนุษย์ที่มีคุณสมบัติสูงกว่าสัตว์ จึงทำให้มนุษย์เรต่ำลงทางความประพฤติ
จนกลายเป็นคนเสียหายที่ไม่มีอะไรไว้ระดับได้ เหลือแต่ร่างความเป็นมนุษย์ เจ้าตัวยัง
ไม่รู้ว่าคุณได้เสียไปแล้วเพราะเหตุนั้น ๆ ผู้ที่ควรจะมีสติปัญญาพิจารณาตามได้บ้าง

พระธรรมท่านมาสั่งสอนดังที่ท่านปรากฏนั้นเป็นอุบายที่ชอบธรรมดีแล้ว จึงนำ
ไปเป็นคติเตือนใจตัวเอง เวลาเกิดความเกียจคร้านขึ้นมาจะได้นำอุบายนั้นมาใช้เตือน
สติกำจัดมันออกไป นิमितเช่นนี้เป็นของดีหายาก ไม่ค่อยปรากฏแก่ใครง่าย ๆ ผมชอบ
นิमितท่านองนี้มาก เพราะจะพลอยได้สติเตือนตนมิให้ประมาทอยู่เนื่อง ๆ ความเพียรจะ
ได้เร่งรีบ จิตใจจะได้สงบอย่างรวดเร็ว ถ้าท่านมหรานำอุบายที่พระธรรมท่านมาเทศน์ให้
ฟังไปปฏิบัติอยู่เสมอ ๆ ใจท่านจะสงบได้เร็ว ดีไม่ตีอาจถึงธรรมก่อนพวกที่ปฏิบัติมา
ก่อนเหล่านี้ด้วยซ้ำ นิमितที่เตือนท่านมหรานั้นดีมาก มิใช่ นิमितที่สาปแช่งแบ่งเวรในทางไม่
ดี

เราอยู่กับครูอาจารย์อย่างกลัวท่านเกินไป ใจจะเดือดร้อนนั่งนอนไม่เป็นสุข
ผิดถูกประการใดท่านจะสั่งสอนเราไปตามจารีตแห่งธรรม การกลัวท่านอย่างไม่มีเหตุ
ผลนั้นไม่เกิดประโยชน์อะไรเลย จงกลัวบาปกลัวกรรมที่จะนำทุกข์มาเผาผลาญตนให้มาก
กว่ากลัวอาจารย์ ผมเองมิได้เตรียมรับหมู่คณะไว้เพื่อดูดำเขินตีโดยไม่มีเหตุผลที่ควร
การฝึกกรรมทานตัวก็ทำไปตามคลองธรรมที่ท่านแสดงไว้ การอบรมสั่งสอนหมู่คณะก็จำ
ต้องดำเนินไปตามหลักธรรมคือเหตุผล ถ้าปลื้มแวงจากทางนั้นย่อมเป็นความผิด ไม่
เกิดประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ฉะนั้นนิมนต์อยู่เย็นใจและประกอบความเพียรให้เป็นขึ้นเป็น
อัน อย่าลดละท้อถอยความเพียร ธรรมเป็นสมบัติกลางและเป็นสมบัติของทุกคนที่ใคร
ต่อธรรม พระพุทธเจ้ามิได้ผูกขาดไว้แก่ผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ ต่างมีสิทธิครอบครอง
เป็นเจ้าของได้ด้วยการปฏิบัติดีของตนด้วยกัน

อย่าลืมนิมนต์อันดีงามซึ่งเป็นมงคลอย่างนี้ไปเสีย จงระลึกถึงอยู่เสมอ ลัทธินิสัย
หมู่จะได้ห่างไกลจากพระเรา มรรคผลนิพพานจะนับวันใกล้เข้ามาทุกเวลาเวลาที่ แดน
แห่งความพ้นทุกข์จะปรากฏเฉพาะหน้าในวันหรือเวลาหนึ่งแน่นอนหนีไม่พ้น ผมยินดี
และอนุโมทนาด้วยนิมิตท่านมหรานอย่างจริงใจ แม้ผมสั่งสอนตัวผมเองก็สั่งสอนแบบเผ็ด
ร้อนท่านองนี้เหมือนกัน และชอบได้อุบายต่าง ๆ จากอุบายเช่นนี้เสมอมา จึงจำต้องใช้
วิธีแบบนี้บังคับตัวตลอดมา แม้บางครั้งยังต้องสั่งสอนหมู่คณะโดยวิธีนี้เหมือนกัน' นี้
เป็นคำอธิบายแก่นิมนต์ที่ท่านใช้ปลอบโยนเด็กที่เริ่มฝึกหัดใหม่ ๆ กลัวจะเสียใจและท้อ
ถอยปล่อยวางความเพียรเวียนไปเป็นมิตรกับหมู ท่านจึงหาอุบายสอนแบบนี้..."

(ประวัติท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ หน้า ๒๓๙-๒๔๑)

สมิทานธุดงค์วัตร

ท่านอาจารย์ได้อยู่กับท่านพระอาจารย์มั่นเป็นเวลา ๘ ปี จนกระทั่งท่านพระอาจารย์มั่นมรณภาพไป ได้เห็นปฏิปทาการดำเนินของท่านพระอาจารย์มั่นและได้ยึดถือเป็นแบบฉบับ

“...พ่อแม่ครูอาจารย์มั่นเรานี้เป็นยังไง ท่านเดินตามนี้อย่างราบรื่นสม่าเสมอหาที่ต้องติไม่ได้เลยนะ เท่าที่ผมไปอยู่กับท่านเป็นเวลา ๘ ปี จนกระทั่งท่านมรณภาพไป มีแต่ที่ถึงใจ ๆ ๆ ปฏิปทาเครื่องดำเนินที่เห็นอยู่ด้วยตาของเรานี้ก็มีอยู่ในแบบในฉบับ มีในตำรับตำราอยู่แล้วค่านได้ที่ไหน ท่านดำเนินอย่างนี้อยู่ในข้อนั้น ๆ ๆ นั้นมันเห็นอีกแหละ....”

(กล่าวเดินตามหลักศาสนธรรม หน้า ๒๐๔)

“...พอไปอยู่กับท่านปีแรกก็เห็นท่านพูดถึงเรื่องธุดงค์วัตร เพราะท่านเคร่งครัดในธุดงค์วัตรมากมาตามนิสัย มีการรับอาหารเท่าที่บิณฑบาตได้มาเป็นต้น จากนั้นมาเราก็สมิทานธุดงค์เป็นประจำในหน้าพรรษาไม่เคยลดละเลย สมิทานธุดงค์ข้อฉันของที่ได้มาในบาตรเท่านั้น ใครจะเอาอาหารมาใส่บาตรนอกจากอาหารในบาตรของตัวแล้ว เป็นไม่รับไม่สนใจ ตั้งแต่บัดนั้นมาเรื่อยไม่เคยลดละ คนเดียวเราก็ทำของเราไม่ให้ขาดแม้แต่ปีเดียว

ปีจำพรรษาบ้านนามน ท่านหุติตาดิท่านฉลาด จอมปราชญ์ในสมัยปัจจุบัน ใครจะไปเก่งกว่าท่านอาจารย์มั่นแล้ว การสมิทานธุดงค์ท่านก็รู้ว่าเราไม่รับอาหารที่ตามมาทีหลัง แต่บทเวลาท่านจะใส่บาตรเรา ท่านก็พูดเป็นเชิงว่า ‘ขอใส่บาตรหน่อยท่านมหา นี่เป็นสมณบริโภค’ ท่านว่าอย่างนั้น ‘นี่เป็นเครื่องบริโภคของสมณะขอนิมนต์รับเถอะ’ ก็หมายความว่าท่านเป็นผู้ใส่เองนั่นแล

บางครั้งก็มีคณะศรัทธาทงจังหวัดหนองคายบ้างและที่สกลนครบ้าง ที่อื่น ๆ บ้างไปใส่บาตรท่านและพระในวัดบ้านนามน อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร นาน ๆ มีไปทีหนึ่งเพราะแต่ก่อนรถราไม่มีต้องเดินด้วยเท้า แต่เขาไปด้วยเกวียน จ้างล้อจ้างเกวียนไป เขาไปพักเพียงคืนสองคืนและไม่ได้พักอยู่ในวัดกับพระท่าน พวกกันไปพักอยู่กับกระท่อมนาของโยมแพง ตอนเช้าทำอาหารบิณฑบาต เสร็จแล้วก็มาถวายพระในวัดนั้น เขาไม่ได้ไปตักใส่บาตรนอกวัด เราก็ไม่กล้ารับกลัวธุดงค์ขาด เดินผ่านหนีมาเลยสำหรับท่านก็รับให้เพราะสงสารเขาเท่าที่สังเกตดู

อาหารก็เหลือจากใส่บาตรมากมาย นำขึ้นมาบนศาลาอย่างนั้นแล เป็นหมกเป็นท้อและผลไม้ต่าง ๆ นะ เราก็ไม่รับ ส่งไปไหนก็หายเจียบ ๆ ไม่มีใครรับ จะมีรับบ้างเพียงองค์สององค์ ผิดสังเกตศรัทธาเขาไม่น้อย ส่วนเราไม่กล้ารับเพราะกลัวธุดงค์ข้อนี้ขาด หลายวันต่อมาท่านก็ขอใส่บาตรเรา โดยบอกว่าเป็นสมณบริโภค ขอใส่บาตรหน่อย แล้วท่านก็ใส่บาตรเรา ท่านใส่เองนะ ถ้าธรรมดาแล้ว โธ...ใครจะมาใส่เราได้วะ สำหรับเราเองกลัวธุดงค์จะขาด หรืออย่างน้อยไม่สมบูรณ์ ความจริงท่านคงเห็นว่ามันเป็นทิวทัศน์อยู่กับธุดงค์ที่ตนสมทานนั้น ท่านจึงช่วยตัดเสียบ้างเพื่อให้เป็นข้อคิดหลายแง่หลาย तरह ไม่เป็นลักษณะเถรตรงไปถ่ายเดียว ท่านจึงหาอุบายต่าง ๆ สอนเราทั้งทางอ้อมและทางตรง

เฉพาะเราเถรตรง มีความคิดความมุ่งหมายอย่างนั้น จึงไม่ยอมให้ใครมาใส่บาตรอันเป็นการทำลายธุดงค์เราได้เลย นอกจากท่านอาจารย์มั่นผู้ที่เราเคารพเลื่อมใสเต็มหัวใจเท่านั้น จึงยอมลงและยอมให้ใส่บาตรตามกาลอันควรของท่านเอง เราเองมีความหนักแน่นในใจว่า จะไม่ยอมให้ธุดงค์นี้บกพร่องแม้ชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ระแคะระคายภายในใจ ต้องสมบูรณ์ทั้งธุดงค์ที่เราได้ทำลงไปและจิตใจที่มุ่งมั่นอยู่แล้ว แต่เพราะความเคารพเลื่อมใสท่านความรักท่านทั้ง ๆ ที่ไม่สบายใจก็ยอมรับ นี่แหละที่หลักใจกับหลักปฏิบัติ

ก็ยอมรับว่าถูกในความจริงจริงที่ปฏิบัตินี้ แต่มันก็ไม่ถูกสำหรับธรรมที่สูงและละเอียดกว่านั้น เล็งดูเราเล็งดูท่านมองเราและมองท่านนั้นผิดกันอยู่มาก อย่างท่านอาจารย์มั่นท่านมองอะไร ท่านมองตลอดทั่วถึงและพอเหมาะพอสมทุกอย่างภายในใจ ไม่เหมือนพวกเราที่มองหน้าเดียวแ่งเดียวแบบโง่ ๆ ไม่มองด้วยปัญญาเหมือนท่าน เราจึงยอมรับตรงนั้น นี้พูดการปฏิบัติธรรมอยู่บ้านนามนกับท่านอาจารย์มั่น

ที่นี้พูดถึงบ้านหนองผือใน เวลามาอยู่บ้านหนองผือ เราก็สมทานธุดงค์วัตรอย่างนั้นอีก อยู่ที่ไหนก็ตามเรื่องธุดงค์วัตรนี้เราจะต้องเอาหัวชนอย่างไม่ถอยเลย ยืนกระต่ายขาเดียวไม่ยอมให้ขาดได้เลย บิณฑบาตมาแล้วก็รีบจัดปุ๊บปั๊บ จะเอาอะไรก็เอาเสียนิด ๆ หน่อย ๆ เพราะการฉันไม่เคยฉันให้อิ่ม ในพรรษาไม่เคยให้อิ่มเลย โดยกำหนดให้ตัวเองว่าเอาเพียงเท่านั้น ๆ สัก ๖๐% หรือ ๗๐% เช่น ๑๐๐% เราหักไว้เสีย ๓๐% หรือ ๔๐% ซึ่งคิดว่าพอดี เพราะอยู่กับหมู่เพื่อนหลายองค์ด้วยกัน ถ้าจะอดก็ไม่สะดวก เพราะการทำงานในวงหมู่คณะเกี่ยวข้องกันอยู่เสมอ เราเองก็เหมือนเป็นผู้ใหญ่คนหนึ่งอย่างลับ ๆ ทั้งที่ไม่แสดงตัว ทั้งนี้เกี่ยวกับการคอยสอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อยของหมู่คณะภายในวัด พรรษาก็ไม่มาก สิบกว่าพรรษาเท่านั้นแหละ แต่รู้สึกที่ท่านอาจารย์ใหญ่ท่านเมตตาไว้วางใจในการช่วยดูแลพระเถรอย่างลับ ๆ เช่นกัน

เวลาเข้าพรรษาก็ต่างองค์ต่างสมาทานธุดงค์กันทั้งวัด ครั้นสมาทานแล้วไม่กี่วันก็ ล้มไป ๆ นี่ก็สื่อแสดงให้เห็นความจริงจังหรือความล้มเหลวของหมู่คณะ ก็ยิ่งทำให้เรามี ความระมัดระวังและชะมัดเขม่นในหน้าที่และธุดงค์ของเรามากขึ้น เมื่อได้เห็นอาการ ของหมู่เพื่อนเป็นอย่างนี้ ทำให้เกิดความอดทนระอาใจไปหลายแง่หลายทางเกี่ยวกับ หมู่คณะ จิตใจยิ่งฟิตตัวเอง ปลุกใจตัวเองให้แข็งขัน และย้อนมาถามตัวเองบ้าง ว่าไ้ เราจะล้มไม่เหลวไปละหรือเมื่อเหตุการณ์รอบข้างเป็นไปอย่างนี้ ก็ได้รับคำตอบอย่าง มั่นใจว่า จะเอาอะไรมาให้ล้มให้เหลวไหลละ ก็ตัวใครตัวเรานี่ ประกอบกับนิสัยเราเป็น อย่างนี้มาตั้งเดิมอยู่แล้ว ทำอะไรต้องจริงทั้งนั้น ถ้างัดทำได้ทำแล้วต้องจริง ทำเล่นไม่เป็น เราจะไม่ล้มไม่ได้ นอกจากตายเสียเท่านั้นก็สุดวิสัย ใครจะมาใส่บาตรเราไม่ได้เป็นอัน ขาด ฟังซิว่า เป็นอันขาด ความรู้สึกเป็นอย่างไรวะเวลานั้น

จะนั่นความเปลี่ยนแปลงของหมู่เพื่อน จึงเป็นราวกับแสดงธรรมเทศนาภคณ์ที่ หนึ่งให้เราฟังอย่างถึงใจ จำไม่ลืมจนบัดนี้ พอบิดขาตกลับมาแล้วมีอะไรก็รีบจัด ๆ ใส่ บาตร เสร็จแล้วก็รีบไปจัดอาหารเพื่อใส่บาตรท่านอาจารย์ ห่อนั้นหรือห่อนี้ที่เห็นว่าเคย ถูกกับธาตุชั้นของท่าน เรารู้และเข้าใจก็รีบจัด ๆ อันไหนควรแยกออก อันไหนควรใส่ก็ จัด ๆ เสร็จแล้วถึงจะมานั่งของตน ตาคอยดู หูคอยสังเกต ฟังท่านจะว่าอะไรบ้างขณะ ก่อนลงมือฉัน

บาตรเราพอจัดเสร็จแล้วก็เอาตั้งไว้ลับ ๆ ทางด้านหลังข้างฝาติดกับต้นเสา เอา ฝาปิดไว้อย่างดีด้วย เอาผ้าอาบน้ำปิดอีกชั้นหนึ่งด้วย เพื่อไม่ให้ใครไปยุ่งไปใส่บาตรเรา เวลานั้นใครจะมาใส่บาตรเราไม่ได้ กำชับกำชาไว้อย่างเด็ดขาด แต่เวลาท่านจะใส่บาตร เราท่านก็มีอุบายของท่าน เวลาเราจัดอะไรของท่านเสร็จเรียบร้อยแล้วมานั่งประจำที่ ให้ พรเสร็จ ตอนทำความสงบพิจารณาปัจจุเวกขณะนั้นแล ท่านจะเอาตอนเริ่มจะฉัน ท่าน เตรียมของใส่บาตรไว้แต่เมื่อไรก็ไม่รู้แหละ แต่ท่านไม่ใส่ซ้ำ ๆ ซาก ๆ นี้ ท่านก็รู้เหมือน กันท่านเห็นใจเรา บทเวลาท่านจะใส่ท่านพูดว่า ‘ท่านมหาขอใส่บาตรหน่อย ๆ ศรีธธามา สาย ๆ’ ท่านว่าอย่างนั้น พอว่าอย่างนั้นมือท่านถึงบาตรเราเลยนะ ตอนเราเอาบาตรมา วางข้างหน้าแล้ว กำลังพิจารณาอาหารนี้แหละ เราเองก็ไม่ทราบจะทำอย่างไรเพราะ ความเคารพ จำต้องปล่อยตามความเมตตาของท่าน เราให้ใส่เฉพาะท่านเท่านั้น นาน ๆ ท่านจะใส่ทีหนึ่ง ในพรรษาหนึ่ง ๆ จะมีเพียง ๓ ครั้งหรือ ๔ ครั้งเป็นอย่างมาก ท่านไม่ ใส่ซ้ำ ๆ ซาก ๆ เพราะท่านฉลาดมาก คำว่ามัชฌิมาในทุกด้านจึงยกให้ท่านโดยหาที่ต้อง ติไม่ได้

นี่เรารักษาของเราอย่างนั้นเรื่อยมาจนกระทั่งบัดนี้ ส่วนพระเถรไม่ได้เรื่องล้ม เหลวไปหมด จึงทำให้คิด คิดอยู่ไม่หยุดเกี่ยวกับหมู่คณะ เอ...จิตใจมันเป็นอย่างไ้พระ

เรานี่ จึงหาหลักเกณฑ์ไม่ได้ ล้มเหลวๆ ไปอย่างนั้น จะเอาอะไรเป็นหลักอันมั่นคงในอนาคต เมื่อปัจจุบันเป็นความล้มเหลวอยู่แล้ว ทำให้คิดเรื่องเหล่านี้ภายในใจอยู่ไม่หยุด จนถึงหมู่คณะในปัจจุบันที่อยู่กับเราเวลานี้

ฉะนั้นหลักปฏิบัติถูกต้องควรจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก การฉันในบาตรคนจำนวนมาก ตลอดถึงพระเจ้า ยังไม่เห็นคุณค่าของการฉันในบาตร นอกจากไม่เห็นคุณค่าถูกต้องข้อนี้แล้ว ยังอาจเห็นไปว่าไม่เหมาะไม่สวยงาม ทั้งในส่วนเฉพาะและสังคมทั่วไป เนื่องจากอาหารต้องรวมกันทั้งคาวทั้งหวานในบาตรใบเดียว และยังอาจเห็นเป็นของน่าเกลียดสกปรกมูมมามไปก็ได้ ซึ่งเป็นความคิดเห็นของกิเลสปล้ำธรรมของจริง ธุดงค์ทั้ง ๑๓ นี้ผู้จะเห็นคุณค่ามีน้อย ทั้งๆ ที่ธุดงค์ทั้ง ๑๓ ข้อเป็นเครื่องชำระกิเลสของเราทั้งนั้นนั่นเอง ผู้จะพลีชีพพลีดวงใจเพื่อบูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็ปฏิบัติตามธรรมที่ทรงสอนไว้ ส่วนผู้จะพลีชีพพลีดวงใจเพื่อบูชากิเลสวัฏฏ์ ก็ปฏิบัติตามความเห็นของกิเลส...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๑๗-๒๐)

ไม่ฉันซ้อน

“...คิดดูผมเคยฉันซ้อนเมื่อไร เวลาผมไปอยู่ที่นั่น ท่านก็รู้ความตั้งใจของผมมีขนาดไหน ท่านรู้อย่างเต็มที่ เราตั้งใจขนาดไหนเราก็รู้เต็มที่ของเรา ท่านก็รู้เต็มที่

ที่นี้พ่อแม่ครูอาจารย์ท่านก็รู้ว่าผมไม่ฉันซ้อน เวลาผมออกจากท่านไปเที่ยวที่ไหนๆ ทั้งๆ ที่ท่านก็รู้ว่าผมไปด้วยความตั้งใจอย่างเต็มที่เต็มฐาน ไปทรมานอยู่ตามป่าตามเขาภูเขาไหนๆ ท่านก็รู้ แล้วท่านทำไมพูดขึ้นมาว่า ‘ท่านมหานานมานักไปหลายวันแล้ว มัวไปชดช้ายชดชวาอยู่ที่ไหนกัน’ นั่นฟังซิ ท่านตีหน้าผากพระตีกระบาลพระรู้ไหม พระองค์คือๆ มันมีที่แสดงให้ท่านเห็น ท่านไม่พูดตรงๆ ถ้าพูดตรงๆ มันจะเจ็บมากไป กิเลสตัวดีของพระจะเกิดขึ้นมา แล้วจะเป็นบาปแก่ตัวเอง ท่านจึงหาอุบายพูดอย่างนั้นว่าท่านมหานานไปชดช้ายชดชวาอยู่ที่ไหนนา ไม่เห็นมา ทั้งๆ ที่ท่านก็รู้ว่าเราตั้งใจขนาดไหน เราไม่เคยแตะซ้อนเลยท่านก็รู้ แต่ทำไมท่านพูดอย่างนั้น

ก็คือท่านสอนหมู่สอนคณะในวงนั้นนั่นเอง เวลาข้ากลับมาพระก็เล่าให้เราฟังจนได้แหละ ท่านพูดเรื่องอะไรเกี่ยวกับเรา พระจะต้องเล่าให้ฟังหมด บรรดาอุบายของท่านอาจารย์มัน เพราะผมเคยได้ยินท่านพูดถึงเรื่องการฉันซ้อน ท่านว่าพระกรรมฐานฉันซ้อนดูแล้วมันขวางตาขวางใจ สะดุดใจทันที ท่านว่ามันเหมือนพระเจ้าชู้ขุนนาง การ

ฉันเพื่อความเห็นภัย จะหาอะไรมาเป็นความสะดวกสบาย มาโก้เก๋อย่างนั้น มันขัดกัน
กับความเห็นภัยในการฉัน

โดยหลักฐานพยานที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า ปฏิสงฺขา โยนิโส ปิณฺฑปาตํ
ปฏิเสวามิฯ นั้น ฉันพอยังอัตภาพให้เป็นไปเท่านั้น ไม่ได้มีอะไรกับรสกับชาติ ไม่ได้ไป
ดูดีมีไปสนใจอะไรกับสิ่งเหล่านั้น ฉันพอยังชีวิตให้เป็นไปในวันหนึ่ง เพื่อระงับเวทนา
ความทุกข์ในธาตุในขันธุ์ไปเท่านั้น การเอาช้อนมาชดโสก ๆ มันก็เป็นการส่งเสริม
กิเลส เป็นพระเจ้าผู้ไปละชิ ท่านว่าองค์ท่านเอง ท่านก็ไม่ฉันช้อนด้วย

เราฟังท่าน ฟังด้วยความสนใจจริง ๆ ไม่สักแต่ว่าฟัง ท่านว่าอะไรมันเยี่ยม ๆ เข้า
ไปในหัวใจ มันถึงใจเลย เคยพูดให้หมู่เพื่อนฟังเสมอ อยู่กับท่านถึงแปดปี ไม่เคยมี
ความเคยชินกับท่านเลย ท่านจะพูดที่เล่นที่จริงมันก็จับปี้บ ๆ ๆ ตลอดเวลาเหมือนเทป
...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๓๔-๓๕)